

۱ تموز
۱۳۴۱

تورك تاريخ انجمنى

مجموعى

محمود ثاينيك والدهسى

محمود ثاينيك والدهسى فرانسزميدى؟ بو مسئله سليم ثالثك خلعدن برى آره صره موضوع بحث ايدملكدهدر. حتى فرانسز ايلچيلرى، مراد رابع عصرنده بيه، فرانسه خاندان قراليسيله عثمانلى خاندانى بيننده قرابت اولديغنى ادعا ايدرلردى. مورخ پچوى ديوركه (جلد ۲، ص ۳۵۴):

« بو حقير كثيرالتقصير حافظباشانك وزارتى ائناسنده عرض اوپهسنده جالس ايدم. فرانجه ايلچيسى كلدى. وزيراعظم طشمره چيقنجه بر ساعت نجومى مقدارى ايلچي ايله مصاحبت واقع اولدى. بونكه غايت تفخر ايدرلر. سلطان محمددن صكره كلان پادشاه ذیشان فرانجه پادشاهلرينك اقرباليدر ديرلر.»

اوزمان بو سفير، فيليپ دوهارله ايدى. توركلرك شوكت و سطوت زمانلرنده بو كى جيلهلر بايلا بيليردى. اساساً توركلر هر ملتدن زباده فرانسزلره حرمت ايدرلردى. نته كم فرانسز ايلچيسى سائر ايلچيلره تقدم ايدردى.

ايلچينك بو بياناتى پچوينك هيچده حيرتى موجب اولمامشدى. چونكه توركلرجه سلطانلرك بزانسلى، صرب، روس، موسوى، ونديكلى ويا له اولماسنك هيچ بر اهميتى يوقدى. تورك سرايى اونلرى پك جاقق تمثيل ايدردى. هپسىده تورك عاداتنه تابع اولورلر، جامعلر بايديرلر، مدرسهلر و عمارتلر انشا ايتديرلر، خقرايه تصدقه اقتخار ايدرلردى.

توركلر بو سلطانلارە اجنبى نظرىلەدە باھازلردى . « والدۈ معظمە » ، « مەھد عليا » ، « تاج المستورات » كىي تەبىرلر بو سلطانلر حقتەدە دائىما قوللانلىرىدى .

تورك سرائنە كىرن خرىستىيان سلطانلرك يوكسك و نافع بر دەھ كوستردكارى واقع اولماشدى . خرم سلطان ، روسدى . سلطانلر ايچندە اونك قدر فنالق ايدن اولمادى .

اوج درت معصوم شەزادە ، ايكى وزير اعظم ، خرم سلطانك احتراضنە قربان كىتىدى . نوربانو سلطان موسوى نفوذىنك آرتماسنە چالاشدى . اسلاو عرفدن كوسم سلطان ، خاندانى اضمحلالدن قورتاردى ، دىكر طرفدن آغالر سلطنتى دە اك زيادە او حمايە ايتدى . بو سبط نلرك شەزادلر اوزرندهدە بويوك تائىرلىرى كورولمەدى .

كوسم سلطانك اوغلى سلطان ابراهيم ، ترخان سلطانك اوغلى آوجى سلطان محمد ، توركيە تارىخندە اصلا بويوك برنام بر اقامادىلر . بالەكس ، والدەلرى تورك اولان شەزادەلر آراسندە پك يوكسك سىپار ظهور ايتدى : اورخان بكك والدەسى مال خاتون ، سلجوق خاتون ، ياوزك والدەسى كلهار سلطان هب توركدى . بونكە برابر ، توركلر جە سلطانلرك تورك ويا اجنبى اولماسنك هيچ بر قىمتى يوقدى . سراى تربىەسى هپىنى تورك عادات و مراسىمىلە مألوف قىلاردى . بو سببىدن ، محمود تائىنك والدەسى فرانسز اولدىفنە دائر يازىلان مقاله لردە ، و ازجە قىساويىە ئەيمانك مقاله سندنە :

« شوراسى محققدركە ، سلطان سليم ايلە محموددە مشاهدە اولونان افكار عاليە و اصلاحات پرورانە و ملايمت افكار آنجق مدنى بر خرىستىيان قادينندن اقتطاف اولونش خصائل بر كزىدە اولوب يوقسە اويلە نرەدن كلدىكى بللى اولمايان چركس قىزلرىنك وىردكلرى تربىەنك محصولى دكلدر » دىنلمسى دوغرو اولماز .

مع مافىە ، محمود تائىنك والدەسك فرانسز اولوب اولماماسى مسئلەسى هر حالەدە تدقيق ايدلە ليدر . مسئلە شوندىن عبارت :

۱۷۶۶ دە (مارتىنك) آطە سندنە دويوق ئائىلە سندن بر قىز دنيايە كليور : مادموازل ئەمە دويوق . عين تارىخندە ، يئە عين ئائىلە دن ، ناپوليونك زويجەسى ژوزە فىن دوغويور . بونلر ايكى قاردش جوجقلىرى . ايكيى دە بويويور . ژوزە فىن فرانسە يە كليور ، بوهارنە ئائىلە سندن بربلە ازدواج ايدىيور . مادموازل دويوق دە فرانسە يە كليور ، (نانت) دە تحصيل ايدىيور ، مناسترە كىرييور . تحصيلنى اكالم ايتدكدن سوكر ۱۷۸۴ دە مريەسىنە (نانت) دن حركت ايدىيور ، يولە كى سو آلمايە

باشلابور. باشقہ برکی یتیشیور، جہسنی قورتارییور، مایورقہ آطہسنہ کوتوررکن یولدہ جزائر قورصائلرینک الینہ دوشویور. مادموازل دویوق اسیراولویور. جزایردن استانبولہ کتیریلیور. اون بش، اون آلی آی ایچندہ جزایردن استانبولہ کن مادموازل دویوق سرایہ کیریور، والدہ سلطان اولیور. نہایت ۱۸۱۷ دە وفات ایدیور. محمودثانی والدہسنک اقرباسنی آراشدیریور. مادموازلک انشہسی مارلہ، استانبولہ کی فرانسز سفارتہ مراجعت ایدیور. سفارت بو ادعاہہ ہیچ اہمیت ویرمیور. فقط محمود ثانیك والدہسی فرانسز اولدیغنه دائر اورتادہ بر قناعت حاصل اولیور. دوقتور قابانہنک دیدیکی کبی : « مع مافیہ بو افسانہ بر کرہ اورتایہ چیقمشدر، آرتق اونک ازالہسی قابل دکلدر » .

واقعا بو مطالعہ دوغرودر. فقط بونک تاریخی بر حقیقت اولدیغنی مثبت الدہ قطعی ہیچ بر وثیقہ یوقدر. بو مسئلہنی تنویر ایچون یازیلان مقالہلر ایسہ ہب تضادلر ویا کشلقلرلہ مالیدر.

محمود ثانیك والدہسی فرانسز اولدیغنه دائر ایلك اول ۱۸۰۸ دە انکلیز غزتہلری طرفدن مقالہلر یازیلدی. ۱۸۲۱ دە (ہرمیت دولاشوسہ دانتن) امضاسیلہ اثرلر یازان دو ژووی اوزونجہ بر رومان نشر ایتدی. (ایلوستراسیون) ک ۱۱ شباط ۱۸۵۴ تاریخی نسخہسندہ بومسئلہ تکرار موضوع بحث ایدلدی. حتی اوصرہلردہ استانبولہ چیقان (لاتورکی) غزتہسی دە بر بند نشر ایتدی. فی الحقیقہ، مادموازل دویوق محمود ثانیك والدہسی اولاجق اولورسہ، اوزمان اوخنجی ناپولیونک بویوک والدہسیلہ سلطان عبدالعزیزک بویوک والدہسی قاردش چوجقلری اولمش اولیورلردی. (لاتورکی) بو مسئلہنی ایلری سوردی. وشو سطرلری یازدی : « والدہ سلطانلق موقعنی احراز ایدن مادموازل دوربورینک نفوذی، اوغلی سلطان محمودک فکر اصلاحاتپرورانہسنہ اجرائی تأثیر اینہدیکنہ شہہ یوقدر. بناء علیہ عثمانلی دولتی ترقیہ طوغری ایلك آتدینی آدیملری بر فرانسز قادیننہ مدیوندر » .

دہا سوکرا، مختلف اثرلردہ دە بو مسئلہدن بحث ایدیلدی. ۱۸۹۶ دە پول دورہ غلا ۱۸ کانون اول تاریخیلہ دوقتور قابانہیہ خطاباً شو مکتوبی نشر ایتدی :

« عزیز مسلکداشم،

استانبولہ خرمدہ جاری بر عنعنہیہ نظراً سلطان عبدالمجیدک باباسی وشمیدیکی

پادشاهك بويوك باباسى سلطان محمود بر فرانسز قاديندن دوغما دوز . بوقا دى خزاير قورسانلى اسير ايتمشلردر . حتى بو ذكى و ظريف فرانسز قادينك تاريخاً مشهور اصلاحاتى بر پادشاه اولاجق درجه ده اوغلى سلطان محمود اوزرنده تاثيرى اولدينى بيان ايديليور . فقطر محقق برشى وارسه - كه بونى بالذات سلطان مراددن ايشتم - كنديسنك ده فرانسز ادبياتى ولسانى سومهسى ، طامارلرنده فرانسز قانك جولان ايتمىدن ايلرى كليورمش .

دوقور قابانه (تاريخى افشاآت) نامنده كى اثرنده (ص ۲۹۳) بو مسئله يى اوزون اوزادى يه ايضاح ايتدى . بو اثرده دنيليور كه :

« شوراسنى بيان ايتمك فائده دن خالى دكلدر كه ، ماجرايه پك ده بيكانه اولمايان سلطان محمود ، والده سنك عائله سنى بولدور مق ايچون جدى بر صورتده تحرياته قويولدينى زمان - كه ۲۴ كانون ثانى ۱۸۲۱ تاريخنه مصادفدر - موسيو مارله طرفندن ۶ شباط ۱۸۲۱ تاريخيله پارسدن ارسال اولونان بر مکتوب بالاخره در سعادتده كى فرانسز سفارتك اوراقى مياننده بولونمشدر .

سرايده مراد خامسك پول دوره غلايه اويله بر مطالعه ده بولونماسى قابل اولاييلير . چونكه بو مسئله سليم ثالث و حتى سلطان عبدالعزیز زماننده اوزون اوزون مقاله لرله ايضاح اولونمش ، وبوشايه بالطبع سراي محافلنده انتقال ايتمشدى .

فى الحقيقه محمود ثاينك والده سى نقش دل سلطان ۱۸۱۷ ده وفات ايتمشدر . بو ائنده محمود ثانى ۳۲ ، والده سى ۵۱ ياشنده ايدى . جلوس ايتديكى زمان ۲۴ ياشنه كلش و ذكاسيله تميز ايتمش بر حكمدارك ، والده سنك اقربا و تعلقاتى در حال آراشدير ميوبده والده سنك وفاتى متعاقب آراماسى غريب اولمقله برابر ، ذكا و مهارتى ، تحصيل و تربيه سيله تميز ايتديكى بيان اولونان مادموازل دو بوقك ده حساسيت و نجابتيله طبان طبانه ضددر . فرانس سفارته موسيو مارله طرفندن كوندردليكى و سفارته خانه ده محفوظ اولدينى بيان اولنان مکتوب ايسه بويوك بر قيمتى حائز دكلدر . مکتوبك الك جانلى جمله سى شودر :
« حسن اخلاق و تربيه سى اوزمان حكمران اولان سلطان عبدالحميد طرفندن مشاهده اولونارقمومى الهيايى كوزده لرى صره سنه ادخال ايله مشدى . » . حال بوكه ، مهم بر مسئله يى اثبات صدنده يازيلان شو جمله بر مؤرخ ايچون هيچ بر زمان مقنع و مدال بروثيقه نشكيل ايدمىز .

موسیو دوژووئی طرفندن ۱۸۲۱ دە یازیلان رومانندن سوکرا، ۱۷۸۴ دن بری ایزی غائب اولان مادموازل دوبوق عائلهسی طرفندن فرانسز سفارتخانهسنه جلب منفعت ایچون بویله برمکتوب یازماسندن طبیعی برشی اولاماز . فقط فرانسز سفارتخانهسی ده بونک برفسانه اولدیغنه قائل اولمش اولمالی که، بومسئله یی تحقیق ایچون نه برتشبده بولومش، نه ده وفات ایدن والده سلطانک فرانسز لغنه دائر برقید محافظه ایتمشدر .

بومسئله یه دائر اوزون بر مقاله یازان قیساوییه نه یما : « مادموازل نه مه دوبوقک همشیره سی اولان موسیو مارلنک زوجه سیله اوچ چوجوقلری متوفیه سلطانک الک یاقین اقربالرندن اولدقلری یدمه کی وثائقه ثابتدر . بو اوراق بز ویرن غایت امین وشایان اعتاد برذاتدر » دیور . فقط بو اوراق نه در ؟ موجود وثائق نهلرندن عبارتدر ؟ نقش دل والده سلطانک فرانسز اولدیغنی اثبات ایچون الکضعیف معلوماتی بیله جمع ایدن بر مقاله ده بو اوراق و وثائقدن بعض پارچهلر اولسون نشر ایدلمی ایدی . حال بوکه بومقاله ده کی معلوماتک ده قسم اعظمی یاکشدر .

مثلا دنیلورکه : « سلطان سلیمک برادری مصطفای رابعک اجلاسلیله ختام بولان مشئوم حادثاتدن سوکرا، سلیم ایله کنج محمود آراسنده بو محبت دها زیاده آرتمشدر . حسیات مدنیله ایله قلبی مالی اولان مادموازل نه مه نک بالاخره تحت وتاجندن اولان بواکی چوجوغنی بالذات تربیه ایله دیکی محققدر . »
 حالبوکه : سلیم ثالث خلع ایدلدیکی زمان چوجوق دکلدی . ۴۸ یاشنده، تجربه کورمش برپادشاهدی . اوصرده مادموازل دوبوق ۴۲ یاشنده اولق لازم کلیردی . سنأ بیله کندیسنندن کوچوک برقادینک سلیم ثالث اوزرنده تربیوی بر نفوذ اجرا ایتمی قابل دکلدی .

عین مقاله ده شوسطرلرده موجوددر :

« ۱۸۰۷ و ۱۸۰۸ سنهلرنده انتشار ایدن انکلیر غزتهلری، شسانی و پارلاق سفارتیله شهر تشعار اولان جنرال سه باستیاینک اوزمانلر جالس سریرسلطنت اولان سلطان سلیم حقنده پرورده ایتدیکی حمایه نک هب مادموازل دوبوقک نفوذی سابه سنده وقوعه کلدیکنی ادعا ایله مشلدر » .

دوقتور قابانەدە بومطالعه‌يى عيناً ذكر ايدەرك : « هيچ شەهەرز سەباستيانى ، ۱۸۰۷ دە ديوان ھايونە اجراى تاثير ايدەرك كنديسنى انكليزلك سلاح و دسائسنە قارشى غالب ايدن نفوذى والده سلطانك كيزلى تاثيرينە مديوندر » دييور .

سليم ثالث پادشاه ايكن والدهسى مەر شاه سلطان صاغدى . اوغلنك خلغندن اوچ سەنە اول وفات ايتمشدى . نقش دل سلطان آرى بر دائرەدە اوپورردى . خصوصيلە سليم ثالثك فرانسىز سياستنە تمايلى ناپولئونلە اولان مناسباتندن دولاي ايدى . نەكىم مملكتك ھر شعبە سندنە فرانسىزلىر استخدام اولونوردى . حكومت ھر حالەدە روسيە سياستنى تعقيب ايدەمزدى . فرانسىز سياستنى التزام ايتەسى ، ناپولئونك انكليزلىرە دشمن وتورككرە سياسى امللرئى تايمين ايچون دوست اولمش بولونماسندن طولاي ايدى . دوكتور قابانە ، اوزمانلر مادموازل دوبوقى والده سلطان اولمق اوزرە قيد ايدىيوركە ، بۇدە بالطبع ياكشدر .

قابانە مطالعە سەنە شو صورتلە دوام ايدىيور :

« بر قاج سەنە سوكراباب عاليە حاكم اولان سليم ثالث ، كنج مارتينيكينك جاذبە سەنە يابانچى قالمادى . كنج قيز طالعنك غريب مقدراتنە تابع اولارق پادشاهك كوزدەلرى صراستە كيردى . ۱۷۸۵ دە دنيايە كن اوغلى ۱۸۰۸ دە تورك دولتلك زمامدارە سنى محمود ثانى ناميلە اليئە آلدىغى زمان والده سلطانلغە نائل اولدى .»

حال بوكە نقش دل والده سلطان ، عبدالمجيد اولك زوجه سيدى . نقش دل والده سلطانك ، دكل سليم ثالث اوزرينە ، حتى عبدالمجيد اولك سياستى اوزرينە بيلە تاثيرى اولمادى . عبدالمجيد اول فرانسىزلك عليھندە ايدى . استانبولده فرانسىز اينلچيسنك سوزلرينە اينانماماسنى وزيرينە واستانبول قائم مقامنە اكثر خط ھايونلرئندە توصيە ايدردى . بووئائق خزينە اوراقدە محفوظدر . فرانسىزلى ادا اولونان ، وذا ودرائى تصوير ايديلن مادموازل دوبوقك (اوزى) فلاكتيلە نتيجهلەنن حرب اثناسندنە فرانسىز سياستنى توركلر لھنە چويرمە يە چاليشماسى و كنديسنە اوزاقدن اقربا اولان سليم ثالثدن زيادە زوجنك افكارى اوزرينە تاثير اجرا ايتەسى لازم كليردى .

حال بوكە مادموازل دوبوق ، اكر حقيقتە نقش دل والده سلطان ايسە ، بوكا هيچ بر زمان موفق اولامادى .

اساساً نقش دل والده سلطانك مادموازل دوبوق اولديغنە دائر يازيلان مقالەلر ونشر

ایدیلن وثیقہ لردہ قلبہ اطمینان ویرہ بیله جک هیچ بر معلومات یوقدر. یالکز تاریخ لردہ بر تصادف وارد. اودہ، مادموازل دو بوقك ۱۷۸۴دہ اور تادن غائب اولماسی و برسنہ صوکرادہ، ۱۷۸۵دہ محمود ثانیك دنیاہ کلسیدر. حتی بوتاریخ مسئلہ سی بیله جای شہرہ در: مادموازل دو بوق برسنہ ایچندہ استانبولہ کلش، سرایہ کیرمش و والدہ سلطان اولایلمش!

مادموازل دو بوقك اوسنہ سرایہ کیردیکنہ دائر اجنبی هیچ بروثیقہ موجود اولمادیکی کی، خزینہ اور اقدہ دہ بر قید یوقدر. کنڈا، محمود ثانیك اقرباسنی تحقیق ایچون مارتینیکہ ایچی کونزدیکی و ثاقبہ دہ ثابت دکلدن. حتی اورویا محرر لرینك ادعاسی وجه ایله مادموازل دو بوق عبدالحمید اولك صوکه عشقی دہ دکندی. اوندن صوکر اولدہ سلطان اولان و شہزادہ لر طوغوران لردہ واردی: عبدالحمید اولك شہزادہ سلطان محموددن صوکرہ ۱۲۰۱، ۱۲۰۲ و ۱۲۰۳ تاریخ لردہ دہ مختلف سلطان لردن شہزادہ لری دنیاہ ککشدی. نقش دل والدہ سلطان بر حیات ایکن عبدالحمید اولك دہا بر جوق قادین لری واردی کہ، اولردہ شونلردی: نکت سزا قادین (باش اقبال) سلطان مصطفای رابعک والدہ سی، بیکناز قادین (اوجنجی قادین)، نواتر قادین (بشنجی قادین)، فاطمہ شب صفا قادین (آلتنجی قادین)، خدیجہ قادین، عایشہ سینہ پرور قادین. بونلرک ایچندہ الك جوق معمر اولانی، مصطفای رابعک والدہ سیدی. کنڈا، نقش دل والدہ سلطانک خریستیان اولارق اولدیکی دہ ادعا اولونیور. بومستلہ دہ ۱۹۰۵دہ رومادہ نشر ایدیلن (اسکی فرانسه ایالتندہ قاپوسنہ فرہر مینور لرک تاریخی، ص ۸۱، ۸۲) دہ آئیدہ کی سطر لر مندر جدر:

«مادموازل دور یوری فرانسه یه اون یاشندہ ککشدی. (نانت) دہ (ویزیتاسیون) مناسترندہ تعلیم و تربیہ کوردکن صوکر ا، اون سکیز یاشندہ، (مارتینیک) کیتمک ایچین کی یه بینمشدی. کمی نك صو آلماسی قضایہ سببیت وردی، کنج قیز قورتولدی، و (مایورقہ) یه کیدن بر کمی یه آئیددی. بو کمی دہ جزایر قورصان لری طرفندن یاقالاندی، طائفہ لری ویولجیلری اسیر ایدیلدی. مادموازل (جزایر) شہرینہ کتیر یلدیکی زمان، دای طرفندن صاتین آلتنارک استانبولہ، بادشاهہ کوندہ ریلدی. بناء علیہ کندیسندن محمودک دنیاہ کلسیله والدہ سلطان اولدی. زوالی جاریہ اسلام دینی قبولہ مجبور اولمشدی. قلباً ایسہ بوضرورتدن دلخون

اولش ۱۸۴۶ سنه سنه قدر سلطانك سراينده بوحالده ياشامشدى . اوسنه ، وخيم برصورتده خسته لانجه ، كنديسنه صوك بر لطف اولمق اوزره ، اوغلندن قاتوليك مذهبنده اولمى سنى رجا ايتدى . اوزمان محمود ثانى ، قاپوسه نلردن استانبولده كى هيئتك رئيسى پهر آله كسى دارراسه حالت نزعه بر خريستيان ايچين نه لازمه هپسنى آلوب سرايه كله سنى رجا ايتدى . پهر آله كسى سرايه كلنجه ، كنديسنى مطمئن صورتده مفروش براوطه يه كوتورديلر . اوطه ده بر خسته ياتيور ، يانى باشنده ده اوغلو طور سيوردى ، بو ، بالذات پادشاهدى . پادشاه راهى كورونجه : « والدهم بابالريكزك ديننده اولمك ايسته ديكي ايچين سزى چاغيردى . ايشته ارزو ايتديككنز قاتوليك راهى . » ديدى . بوسوزلى سويلر سويله مز طيشارى چيقدى . مراسم ييتدكن صوكرا ، سلطان بو آلچاق كوكلو راهبه تشكر ايتدى . و كنديسنى (سن لوئى) كليسانسه كوندردى .

بو حكايه سراپا يا كلشدر . اولاً : مادموازل نهمه دوبوق دوربوري ۱۷۷۰ ده دوغمامشدر . ثانياً : محمود ثاينك ۱۷۸۵ ده دوغمش اولماسنه نظراً مادموازلك اون بش ياشنده والده سلطان اولماسى ده قابل دكلدر . ثالثاً : نقش دل والده سلطانك وفاى ۱۸۲۶ ده دكلدر ، ۱۸۱۷ ده ، يعنى ۱۲۳۲ ده در .

بناء عليه بو ادعاه شايان قبول دكلدر . نقش دل والده سلطان فاتحده مدفوندر . صندوقه سنك اوزرينه ، سجل عثمانيده ده يازيلديغى اوزره ، تبرعاً حضرت فاطمه نك كوملكى قونولمشدر .

خلاصه : نقش دل والده سلطانك فرانسز اولديغى اثبات ايده جك هيچ بروثقه يوقدر . بومسئله يه دائر يازيلان مقالهلرله هيچ برشى اثبات ايديله ممشدر ؛ چونكه اكثريسى حكايه قيبلىنددر . تورك وثائقى نامنده بوبابده هيچ برقيد موجود دكلدر . بناء عليه نقش دل والده سلطانك فرانسزلى مسئله سى اليوم موجود وتاريخى قيمتدن طارى وثيقه لرله نظراً آنجق بروايت ماهيتى حائز اولاييلير .